

Dr Łukasz Iluk

Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Recenzja monografii pt. „Ustrój państwowy Republiki Estonii” pod redakcją Stanisława Sagana, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018

Przedmiotem recenzowanej pracy jest ustrój państwowy Republiki Estonii. Zagadnienia z zakresu ustroju państw bałtyckich nie cieszyły się jak dotąd większym zainteresowaniem. W międzywojniu powstało zaledwie kilka prac pryncypialnych poświęconych państwom tego obszaru geopolitycznego. Jest to więc pierwsza monografia podejmująca aktualny status prawno-ustrojowy najmniejszego z nich – Estonii. Poza faktem, że omawiane zagadnienia nie były dotąd wnikliwiej badane, zwraca uwagę aktualność pracy, bowiem w tym roku świętuje się 100-lecie zjednoczenia wszystkich ziem estońskich w jedną gubernię estońską i deklaracji niepodległości Estonii. Z tego względu warto przyrzeć się bliżej rozwiązaniom prawnym i prawno-kulturowym, zwłaszcza że – jak zapewnia się we wstępie – ustrojowo utrwalony potencjał rozwojowy tego niewielkiego kraju może być inspirujący.

Tak określony przedmiot pracy zdeterminował strukturę książki. Oprócz wstępu i podsumowujących uwag końcowych, składa się na nią sześć rozdziałów. W rozdziale I przedstawia się genezę narodu, uwarunkowania geograficzne i początki państwowości estońskiej. W rozdziale II prezentuje się ewolucję konstytucji estońskich. W rozdziale III Autorzy koncentrują się na władzy ustawodawczej. Dalej przybliży się organy egzekutywy. Rozdział V został poświęcony wymiarowi sprawiedliwości i organom ochrony państwa, a także bankowi centralnemu Estonii. W ostatnim rozdziale omawia się zagadnienia z zakresu samorządu terytorialnego i administracji rządowej w terenie. Ze względu na to, że Autorzy zdecydowali się przybliżyć kwestie wyłącznie ustrojowe, w pracy nie poświęca się uwagi prawom obywatelskim, co ma odzwierciedlenie w tytule.

Bardzo interesujące i ważne z punktu widzenia początków państwowości estońskiej jest syntetyczne przedstawienie genezy narodu estońskiego oraz uwarunkowań geograficznych i historycznych, które miały kluczowe znaczenie dla jego losów. Słusznie zauważyli Autorzy, że cechująca się wyraźną odrębnością ludność pochodzenia ungrofińskiego, zamieszkująca obecne terytorium Estonii, przez wielki podlegała wpływom takich państw jak Dania, Szwecja i Rosja. W konsekwencji do wybuchu I wojny światowej ten mały liczebnie naród „nie miał żadnych rodzimych tradycji państwowych” (s. 11-12), które – obok dominującej pozycji niemieckiego ziemiaństwa – stanowiły najpoważniejszą przyczynę ciągłej zależności od innych państw.

Zarysowane tło historyczne wprowadza do części poświęconej ewolucji konstytucjonalizmu estońskiego. W niezbędnym zakresie zaprezentowano w niej klimat uchwalenia i najważniejsze postanowienia czterech konstytucji międzywojnia, dwóch oktrojowanych przez ZSRR, a na końcu obecnie obowiązującej konstytucji z 1992 r.

W recenzowanej pracy wnikliwie przedstawiono kwestię wykonywania władzy ustawodawczej począwszy od wyboru przez suwerena przedstawicieli do jednoizbowego parlamentu, Riigikogu, po jego funkcje, organizację wewnętrzną i status posłów z uwzględnieniem pozycji prawnej frakcji parlamentarnych, a także tryb obrad Riigikogu i procedurę legislacyjną. Najwięcej uwagi poświęcono władzy wykonawczej, podzielonej między prezydenta a rząd i relacjom między tymi organami. W niewystarczającym, według mnie, zakresie przybliżono zasady i system sądownictwa, ograniczając się zaledwie do wymienienia nazw sądów pierwszej i drugiej instancji. Stosunkowo mało miejsca poświęcono prokuraturze oraz organowi Policji i Straży Granicznej, które wprawdzie pełnią istotne funkcje ustrojowe, ale pozostają poza katalogiem organów konstytucyjnych. Braki w tej materii odnoszą się w szczególności do ich kompetencji. W szerszym zakresie omówiono natomiast odbiegający od modelu kelsenowskiego proces kontroli konstytucyjności prawa oraz skład, kompetencje i tryb postępowania Sądu Państwowego oraz zasady powoływania jego członków.

Z uwagi na pewne różnice w stosunku do polskiego systemu prawnego na szczególną uwagę zasługują także fragmenty poświęcone innym konstytucyjnym organom Estonii: Komisarzowi Sprawiedliwości i Kontroli Państwowej. Szkoda, że Autorzy – poza przedstawieniem funkcji, zadań i kompetencji – nie odnieśli się szerzej do tych organów, np. w konkluzjach. Przy okazji omawiania organów umocowanych konstytucyjnie nie pominięto Banku Estonii, jako instytucji odpowiedzialnej za funkcjonowanie systemu bankowego i prowadzenie bieżącej polityki pieniężnej państwa. Ponadto omówiono pozycję prawnoustrojową Inspektoratu Ochrony Danych Osobowych, Komisarza ds. równości płci i równego traktowania, które powołuje się na mocy ustawy.

Generalnie nie budzi zastrzeżeń część poświęcona władzom lokalnym, chociaż wydaje się, że – ze względu na swój przedmiot – kilka zdań na temat tradycji samorządowych i administracji lokalnej tytułem wstępu do rozdziału VI bardziej odpowiada treściom zamieszczonym w rozdziale I, poświęconym genezie, a dokładniej jego czwartej części zatytułowanej *Ustrój administracyjny i organy administracji rządowej*. W dalszym ciągu rozdziału VI w sposób zwarty, ale jednocześnie wnikliwy, omawia się zasady administracji rządowej w terenie, podstawy prawne funkcjonowania samorządu lokalnego, wybory do jego organów, organizację, funkcjonowanie i finanse jednostek samorządu terytorialnego, a także formy ich współdziałania. W ogólnym zarysie przedstawiono także zagadnienie nadzoru nad samorządem lokalnym.

W pracy miejscami razi brak podziału dłuższych fragmentów tekstu na mniejsze jednostki informacyjne, wpływające na jego czytelność. Np. siedmiostronicowy podrozdział na temat Prezydenta Republiki Estonii został słusznie podzielony na dwie części z odpowiednimi śródtytułami, w których wyodrębniono wybór na ten urząd oraz jego kompetencje. Tymczasem w liczącym dwanaście stron rozdziale poświęconemu rządowi nie zostały wydzielone żadne tematyczne sekcje. W efekcie przegląd jego treści jest mało przejrzysty. Podziału na mniejsze fragmenty wymaga także podrozdział poświęcony wymiarowi sprawiedliwości. W moim przekonaniu warto również było w niezależnych częściach omówić zagadnienia dotyczące Rady Gminy i Zarządu Gminy.

Podniesione uwagi pozostają bez wpływu na merytoryczną stronę pracy. Recenzowana książka stanowi cenny wkład w naukę o ustroju innych państw. W sposób skondensowany i staranny przedstawiony został model ustrojowy Republiki Estonii. Praca oparta jest na rzetelnej bazie źródłowej i bibliograficznej. Pomocą i ułatwieniem w dalszych pracach naukowo-badawczych będzie wykaz estońskich aktów prawnych w języku angielskim.